

T I J D S C H R I F T

VAN HET

KONINKLIJK NEDERLANDSCH GENOOTSCHAP

VOOR

MUNT- EN PENNINGKUNDE

ONDER DE ZINSPREUK

„Concordia res parvae crescunt“

TE

AMSTERDAM

14^e Jaargang

AMSTERDAM

JOHANNES MÜLLER

1906

De Promotie-Penningen der Latijnsche School te Gouda.

Naar aanleiding van het voorhanden zijn van vijf onbeschreven promotie-penningen der voormalige Latijnsche School te Gouda op het Stedelijk Museum van Oudheden aldaar en van twee dergelijke stukken in 's Rijks Museum te Amsterdam, zij het mij vergund iets omtrent deze school en hare promotie-penningen mede te deelen en deze mededeeling te doen volgen door eene opsomming der mij bekende en eene beschrijving der nog onbeschreven stukken van dien aard.

Wanneer de Latijnsche School is opgericht, is niet nauwkeurig te zeggen. WALVIS 1) en DE LANGE VAN WIJNGAERDEN 2) zijn het over den tijd van oprichting niet geheel eens. WALVIS spreekt van een vervallen Latijnsche school, die in het jaar 1573 „door de Heeren Burgemeesteren weder in stand werd gebracht”, terwijl DE LANGE VAN WIJNGAERDEN meent te moeten betwijfelen, of er wel, zoolang de Fraterheeren te Gouda een stichting

1) *Beschrijving der stad Gouda* I, blz. 216.

2) *Geschiedenis en Beschrijving der stad van der Goude* III, blz. 575 van het op het archief berustend manuscript; verg. de bewerking van den Heer SCHELTEMA, blz. 74.

hadden — en dit was van 1475—1572 — nog een afzonderlijke latijnsche school heeft bestaan.

Dat DE LANGE VAN WIJNGAERDEN omtrent dit punt zijn twijfel uitspreekt, mag bijna als bewijs gelden, dat direkte aanwijzingen ontbreken. In de resolutiën der vroedschap van vóór 1573 is dan ook niets te vinden, waaruit men met zekerheid zou kunnen opmaken, dat er bepaaldelijk latijn werd onderwezen op de „grootte school”, waarvan enkele spaarzame berichten zijn opgeteekend.

Doch er zijn tal van redenen, die het zoo goed als zeker maken, dat de meening van WALVIS de juiste is en dat dus de latijnsche school niet dagteekent van het jaar 1573, maar dat zij na een tijd van verval opnieuw is ingericht.

Gelijk we reeds zeiden, zijn er in de vroedschapsboeken van vóór 1573 berichten te vinden, omtrent een grootte, door een rector beheerde school. De benaming van „grootte school” en de titel van rector doen reeds vermoeden, dat daar latijn werd onderwezen.

Men ziet dus hieruit, dat moeilijk sprake kan zijn van de *oprichting* eener latijnsche school, maar wel van een keerpunt in de geschiedenis der oude school, die in een treurigen staat van verval was geraakt.

In welk jaar nu die oudere school is opgericht, daaromtrent kan men zelfs geen enkele gissing wagen. Zeer waarschijnlijk is het, dat, evenals elders, ook in Gouda de beginselen van het latijn, tegelijk met die van den zang, terwille van den kerkelijken dienst, vanaf overoude tijden op de scholen zijn

geleerd en dat in den loop der tijden het latijn als leerstof slechts op de „grootte school” is blijven bestaan.

Tweemaal in 't jaar, in Juni en December, had er prijsuitdeeling en promotie plaats.

In tegenwoordigheid van het stedelijk bestuur, curatoren, rector, leeraren, ouders en verdere belangstellenden, bedankten de met prijzen begiftigde jongelieden in 't latijn voor de hun bewezen gunsten.

Dit bedankje werd vooraf door de onderwijzers opgesteld, die zich intusschen de vruchten van hun arbeid duur door de ouders lieten betalen! Tenminste we lezen in 1767 van „exorbitante geldsommen afgevorderd voor de gratiarum actiones”.

In hetzelfde jaar werd dan ook bepaald, dat er voor elke gratias niet meer dan drie gulden van de ouders zou mogen gevorderd worden. Het volgend jaar werd deze maatregel reeds afgeschaft en de onderwijzers kregen voortaan een vergoeding van de curatoren, en wel de rector *f* 35.—, de conrector *f* 30.— en de praeceptoren respectievelijk *f* 25.— en *f* 20.—.

Bij dezelfde plechtigheid hielden de jongelieden, die naar de akademie werden bevorderd, latijnsche oraties, die gedrukt werden. Vooral op dat doen drukken waren curatoren en rector zeer gesteld. Behalve aan de familieleden moesten exemplaren worden gezonden aan den heer baillium, aan de 4 burgemeesters, aan heeren scholarchen, aan den rector en aan de praeceptoren. Dank zij de gewoonte

om die verhandelingen te drukken, is het Goudsch Museum van Oudheden in het bezit van een verzameling van 22 schooloraties.

De rector PETRUS DAUSY (\pm 1770) trachtte aan die halfjaarlijksche promotie allen mogelijken luister bij te zetten. Ook hield hij, evenals de conrector, eene oratie. Bij het begin en het einde der plechtigheid speelde het orgel. 1) Daar de ongeschiktheid van de Gasthuiskerk den luister van de promotie in den weg stond, had sedert 1784 de plechtigheid plaats in het koor der St.-Janskerk.

Omstreeks het midden der 19de eeuw werden in vele steden van ons land de latijnsche scholen in gymnasia veranderd.

Ook in Gouda geschiedde dit in 1850.

Nadat het gymnasium in 1865, na een 15-jarig bestaan, in een latijnsche school veranderd was, werd in 1889 opnieuw een gymnasium opgericht.

Opsomming der bekende en beschrijving der nog onbekende penningen.

1. De eerst bekende penning is van 1677.

Vz. Het gekroonde wapen van Gouda, met twee leeuwen als schildhouders en spreukband. Daarboven een wimpel waarop:

G O U D A.

*

1) *Rekening der Scholasterie*. Archief der Gemeente Gouda. Betaald aan J. v. TRIGT junior, organist van de Fransche Kerk, voor het spelen op het orgel bij de promotie van Juni en December 1807, volgens resolutie van Heeren Scholarchen en dato 29 December 1806 de somma van f6.—

Kz.

IOANNEM DE WIT
 STUDIIS HUMANIORIBUS IN
 ILLUSTRIS GYMNASIO GOUDAN
 ABSOLUTIS ET HABITA PUBLICA
 ORATIONE HACRUDE SCHOLASTICA
 DONANDUM ATQUE AD LECTIONES
 PUBLICAS PROMOVENDUM CENSUE
 PUNT DD. CURATORES ET RECTO
 SCHOLAE GOUDANAE MENSE
 APRILI MDCLXXVII

Zilver verguld, 68 m.M., Museum te Gouda.

Het Kon. Penningkabinet bezit een drietal van onze promotie-penningen. (Onze n°s. 2, 6 en 7).

2. Penning uitgereikt aan WILLEM VAN STRIJEN in 1705. Beschreven in den *Catalogus der Nederlandsche en op Nederland en Nederlanders betrekking hebbende gedenkpenningen* II n°. 2098.

3. In DIRKS' *Penningkundig Repertorium*, deel III, vinden wij onder n°. 914 vermeld:

„1746. Gegraveerde eere-penning bij de promotie van JACOBUS FRENCKEN van het gymnasium te Gouda in dit jaar. Zilver verguld, 60 w. Mm. 61”.

Eene beschrijving van dit stuk komt t.a.p. niet voor en het is ons niet mogen gelukken het op te sporen.

4. De vierde bekende penning is die op de promotie van C. J. DE LANGE VAN WIJNGAERDEN, beschreven en afgebeeld in het *Vervolg op VAN LOON*, onder n°. 438, waarbij ook een levensbericht van den bekenden schrijver over Gouda.

5. De vijfde naar tijdorde is de penning in 1772 uitgereikt aan JAN COUPERUS. *Vervolg op VAN LOON* n°. 473.

6. In Cat. Kon. Kabinet II, n^o, 3386, vinden wij beschreven den in 1781 aan JAN PIETER KEMPER uitgereikten penning, en

7. Onder n°. 3482 dien in 1786 geschonken aan JOAN ARNOLD VAN DOEVEREN.

In 1786 mochten twee naamgenooten (broeders?) eveneens een penning ontvangen. Beide stukken bevinden zich in het Rijksmuseum.

8. Kz.

INGENUO OPTI

MAEQUE. SPEI. ADOLESCENTI

DIDERICO LUDOVICO

BARONI

van BRAKELL tot den BRAKEL

SCHOLASTICO STADIO DECURSO

ET ORATIONE PUBLICE HABITA

ƒ: ƒ: *SLICHER*

R. SWANENBURG

M: W: van den KERCKHOVEN

Van Groenendijck

ƒ: *A: SMIT* V. D. M.

SCHOLAE GOUDANAE CURATORES

HOC NUMISMA

RECTORE G. C. C. VATEBENDER.

EXAMINE AESTIVO

MDCCLXXXVI

Verguld zilver, 68 m.M.

9. Kz.

INGENUO OPTI
MAEQUE SPEI ADOLESCENTI
FREDERICUS GYSBERGHO
BARNI Van BRANKELL
Tot den BRANKELL

SCHOLASTICO STADIO DECURSO
ET ORATIONE PUBLICE HABITA

ƒ: ƒ: SLICHER

M: W: van den KERCKHOVEN
Van Groenendijck

R: SWANENBURG

ƒ: ƒ: SMIT V. D. M.

SCHOLAE GOUDANAE CURATORES

HOC NUMISMA

RECTORE G: C: C: VATEBENDER.

EXAMINE HYBERNO

MDCCLXXXVI

Verguld Zilver, 68 m.M.

10. Kz.

Ingenus

optimaque Spei Adolescenti

MATTHAEO FRED. HOFFMAN

Scholastico Studio decurso et

Oratione publice habita

J. L. HESS

J. WELDIJK

J. VAN DER LINDEN.

MR. J. VAN DER BURCH

Scholae Goudanae Curatores

hoc Numisma

Rectore ƒ. VAN LAAR.

Examine aestivo

MDCCCIII 1)

Verguld zilver, 63 m.M. Museum te Gouda.

1) Rekening der Scholasterie 1804. Archief der Gemeente Gouda. Betaald aan DANIEL SCHOLENAAR wegens levering van drie zilver vergulde promotie-penningen met de daartoe benoedigde doosjes, volgens quitantiën de somma van f 80:8.—

11. Kz. Omgeven door een krans:

Ingenuo
 optimaque spei adolescenti
 GERHARDO CATHARINO
 DROOGLEVER FORTUIN
 Scholastico stadio decurso et
 Oratione publice habita
 A. WILLET v. d. M.
 M. W. VAN DEN KERCKHOVEN,
 VAN GROENENDIJCK, J. U. D.
 J. VAN STEEL senior
 J. VAN DER BURCH J. U. D.
 Scholae gaudanae curatores
 Hoc numisma
 rectore JOANNE VAN LAAR
 Examine aestivo
 MDCCCVII.

Verguld zilver, 68 m.M.

Museum te Gouda.

12. Kz. Omgeven door een krans:

Ingenuo
 Optimaque spei adolescenti
 PETRO ANDREAE DE LANGE
 Scholastico stadio decurso et
 oratione publice habita
 A. WILLET v. d. M.
 M. W. VAN DEN KERCKHOVEN
 VAN GROENENDIJCK J. U. D.
 J. v. STEEL senior
 J. v. D. BURCH J. U. D.
 scholae Goudanae curatores

hoc numisma
 Rectore JOANNE VAN LAAR
 examine aestivo
 MDCCCVII. 1)

Zilver verguld, 67 m.M.
 Museum te Gouda.

13. Kz. *Ingenuo*
blaudaque Spei Juveni
 JANO DE KEYSER
Scholastico Studio decurso
et oratione publice habita
 J. VAN STEEL Sen.
 J. VAN DER BURCH *J. U. D.*
 A. WILLET *v. d. M.*
 * * * * *
Scholae Goudanae Curatores
hoc Numisma
 (Rect. J. v. LAAR *nuper Vita defuncto*)
 Conr. J. D. H. KNACKWOERST
Examine aestivo
 MDCCCIX 2)

Zilver verguld, 67 m.M.
 Museum te Gouda.

1) Rekening der Scholasterie 1807. Archief der Gemeente Gouda. Betaald aan ALBERTUS VAN DETH wegens leverantie van vijf zilver vergulde promotiepenningen en derzelver doosjes bij de promotie van July en December 1807. Volgens 2 quitantiën de somma van f 134:4:8.

2) Rekening der Scholasterie 1809. Archief der Gemeente Gouda. Betaald aan ELBERTUS VAN DETH wegens leverantie van twee zilver vergulde medailles tot promotiepenningen in derzelve doosjes een somma van drie en vijftig gulden veertien.

14. DIRKS, *Beschrijving der Nederlandsche of op Nederland of Nederlanders betrekking hebbende penningen* 1813—1863 vermeldt onder n°. 137 den promotiepenning van M. C. J. VAN DEN KERCKHOVEN VAN GROENENDIJK van 1818 en

15. Onder n°. 459 dien van P. VAN GOGH, van 1833.

De Vzn. der penningen zijn ongeveer gelijk, somtijds vinden we GOUDA, dan weder GOUDAE op het lint boven het wapen, soms ontbreekt dit lint; ook de randversieringen verschillen, zooals niet anders bij gegraveerde penningen te verwachten is.

Gouda, April 1906.

W. J. F. VAN DER MEER.